

บทสรุป

การศึกษา "บ้านเรือน" และถิ่นอาศัยของชาวนาบ้านหมูล่าง ทำให้เกิดความเข้าใจในหลายๆส่วน ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่า จะเป็นประโยชน์ต่อนักมานุษยวิทยา ที่สนใจ แบบแผนชีวิต และสังคมของชาวนา ในประเด็นต่างๆที่กล่าวมานั้น สามารถตอบคำถามตามจุดประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ 3 ประเด็น คือ

1) บ้านเรือนและ ถิ่นอาศัย ทำให้เกิดความเข้าใจ ความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์ และธรรมชาติ ในช่วงที่ชาวนายังคงทำนาแบบพึ่งธรรมชาติ บ้านเรือนของชาวนามีความใกล้ชิด และคุ้นเคยกับสภาพที่ชุ่ม และฤดูน้ำหลาก สลับกับฤดูแล้ง สภาพเช่นนี้ ก่อให้เกิด การจัดระเบียบการใช้พื้นที่ของ "บ้าน" ระหว่างช่วงน้ำท่วม ซึ่งการทำงานส่วนใหญ่จะอยู่บนเรือน (indoor) กับช่วงฤดูแล้ง ซึ่งการทำงานจะอยู่กลางแจ้ง (outdoor) ในรอบหนึ่งปี ชาวนาจะเคยชินกับพื้นที่กลางแจ้ง ซึ่งเป็นบริเวณกว้าง โดยเฉพาะ"ลานบ้าน" ซึ่งจะถูกหมุนเวียนใช้เป็นลานนวดข้าว ลานเฉลิมฉลอง แปลงเพาะปลูกข้าว ลำคลองที่อยู่หน้าบ้าน จะถูกใช้เป็นเส้นทางคมนาคม แต่หลังจากที่มีถนนตัด ผ่านหลังหมู่บ้านลำคลองจะถูกเลิกใช้ ทางคมนาคมทางบกจึงทำให้ชาวนา เคลื่อนย้ายกิจกรรม หรือทางเดินมาไว้หลังบ้าน นอกจากนั้น ถนนยังทำให้เกิดการแบ่งเขตแดนระหว่าง "บ้าน" กับท้องนาอย่างชัดเจน "บ้าน" ของชาวนามีพื้นที่ที่ถูกใช้งานเล็กน้อย เมื่อชาวนาทำนาแบบเครื่องจักร และแรงงานรับจ้าง พื้นที่ลานบ้าน บ่อน้ำ ไร่ควาย และยุ้งข้าว จะถูกเลิกใช้งาน "บ้าน" จึงเหลือเพียงเรือนและโรงครัว

นอกจากเกษตรกรรมแบบเครื่องจักร จะทำให้การใช้พื้นที่"บ้าน" ของชาวนาแคบลงแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลง สภาพแวดล้อมของ"บ้าน" เมื่อ ลานบ้านถูกใช้เป็นพื้นที่ปลูกเรือนหลังใหม่ หรือร้านค้า ปรากฏการณ์ทำนองเดียวกัน คือ การทำงานนอกภาคเกษตร หรือการเลิกทำนาอย่างถาวร ทำให้ชาวนาให้ความสำคัญกับ ชีวิตบนเรือน หรือ indoor มากขึ้น ขณะที่ชีวิตกลางแจ้ง หรือการทำงานหนักค่อยๆจางหายไป ชีวิตของชาวนารุ่นใหม่ จะมีเวลาอาศัยอยู่บนเรือนมากขึ้น และยังใช้ พื้นที่เพื่อสร้างความสะดวกสบาย เช่น การถมดินมากกว่าจะใช้พื้นที่เพื่อการทำมาหากินเหมือนอดีต อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางพัฒนาการของการใช้พื้นที่เหล่านี้ ยังได้ชี้ให้เห็นว่า ชาวนามีความพยายามที่จะ"สร้าง" สภาพแวดล้อม ในความคิด (ideal environment) โดยการปรับปรุงแก้ไขธรรมชาติรอบๆตัว จากสภาพของพื้นที่

เปิดโล่งมาสู่ สภาพแวดล้อมที่ถูกปกปิด ด้วยการปลูกต้นไม้ยืนต้น เพื่อสร้างที่กำบังลมและสร้างร่มเงาจนมาถึงการปลูกต้นไม้ชนิดใหม่ๆที่ทนต่อความแห้งแล้ง และน้ำท่วมไม่ได้ แต่ชาวนาที่มีวิถีแก้ไขโดย การถมดินให้สูงขึ้น พืชชนิดใหม่นี้จะให้ทั้งดอกผล ซึ่งเป็นความพยายามที่จะปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ให้เกิดความสะดวกรสบาย พัฒนาการเหล่านี้ได้ทำให้ทราบว่า ชาวนามีความสัมพันธ์กับธรรมชาติท้องถิ่น แตกต่างกันตามช่วงเวลา ซึ่งความสัมพันธ์ในลักษณะที่ยอมรับ จะพบเห็นได้มากในรุ่น ชาวนาบุกเบิก และความสัมพันธ์ ในลักษณะที่ควบคุม จะเพิ่มขึ้นในช่วงหลัง

2) บ้านเรือน และถิ่นอาศัย ทำให้เกิดความเข้าใจความสัมพันธ์ทางสังคมภายในชุมชนและกลุ่มครัวเรือน ในช่วงเกษตรกรรมพึ่งธรรมชาติ ของชาวนารุ่นบุกเบิก แต่ละครัวเรือนจะประกอบด้วยพ่อแม่ลูก หรือสามีภรรยา ที่อพยพมาจากต่างถิ่น การปลูกเรือนบนพื้นที่บุกเบิกใหม่ เท่ากับเป็นการสร้างฐานะ และสร้างชีวิต ในระยะแรกเรือนแต่ละหลังจะอยู่ห่างกันจนกระทั่ง ประชากรเพิ่มขึ้น เมื่อลูกหลานชาวนาแต่งงานมีครอบครัว เรือนของลูกสาวที่แต่งงานจะปลูกอยู่ใกล้ๆกับเรือนของพ่อแม่ โดยการปลูกขนานไปตามลำคลอง แนวตะวันออกตะวันตก โดยมีลานบ้านเชื่อมต่อกัน สมาชิกในครัวเรือนจะเป็นแรงงานในไร่ นา และทำงานกลางแจ้ง พื้นที่ลานบ้านจะเปรียบเสมือน พื้นที่ทางสังคมของคนจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นการนัดข้าว งานเทศกาล การหว่านไถ และเก็บเกี่ยว สมาชิกในครัวเรือน และเพื่อนบ้านจะมาร่วมงานในลักษณะของการ พึ่งพาอาศัยกันระยะยาว ซึ่งมีลักษณะเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่หมุนเวียนไปตามฤดูกาลเพาะปลูกในรอบหนึ่งปี

แต่หลังจากที่ชาวนาหันมาใช้เครื่องจักรทำนา และเข้ามาทำงานในเมือง พื้นที่ลานบ้านจะไม่ใช่พื้นที่ทางสังคมของคนจำนวนมากอีกต่อไป ลานบ้านจะถูกถมดิน หรือถูกปลูกทับด้วยเรือนหรือร้านค้า ซึ่งทำให้เกิดการกระจายตัวของกลุ่มบ้านแบบใหม่ ในแนวเหนือใต้ในกลุ่มครัวเรือนที่มีที่ดินน้อย จะซื้อที่ดินแปลงใหม่เป็นสมบัติส่วนตัว ซึ่งทำให้พื้นดินไม่ได้เชื่อมต่อกันเหมือนที่ดินมรดก ในกลุ่มชาวนาที่มีฐานะ ชาวนาที่เข้ามาทำงานในเมือง จะเริ่มมี "บ้าน" หลังใหม่ อยู่ในเมือง และใช้บ้านเก่าในท้องถิ่น เป็นที่พักในช่วงวันหยุดหรือเทศกาล คนในชุมชนจะเริ่มเดินทางออกจากถิ่นเดิม และมีเวลาพบกันน้อยลง หรือสร้างความสัมพันธ์แบบสั้นๆ ไม่ได้ยึดเหนี่ยวด้วยวงจเพาะปลูกเหมือนอดีต กลุ่มครัวเรือนแต่ละกลุ่ม จะมีคนอาศัยอยู่น้อยลง คนที่อยู่ส่วนมาก จะเป็นคนชราและเด็กๆ ส่วนหนุ่มสาวจะเดินทางมาทำงานใน

เมืองในตอนกลางวัน และกลับบ้านในตอนเย็น ปัจจุบันนี้ ถิ่นอาศัยของบ้านหมูลาวจึงมีสภาพสภาพเป็นที่อยู่อาศัยของ "แรงงานท้องถิ่น" (local labour) ซึ่งมีชีวิตอยู่ในเมือง และอาศัยอยู่บนเรือนหรือ indoor เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งหมายถึง การใช้พื้นที่เพื่อสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านจะมีน้อยลง หรือทำไม่ได้เหมือนเก่า

3) บ้านเรือน และถิ่นอาศัย ทำให้เกิดความเข้าใจ ระบบความคิดของชาวนา ที่พยายามจัดระเบียบ ความสัมพันธ์ของการใช้พื้นที่ทางสังคม ที่สอดคล้องกับแบบแผนชีวิตในช่วงเวลาต่างๆ ในช่วงเกษตรกรรมพึ่งธรรมชาติ ชาวนามีความใกล้ชิดธรรมชาติแบบ Natural Living ชาวนาแสดงท่าที และปฏิบัติต่อธรรมชาติในลักษณะการยอมรับ ซึ่งสะท้อนระบบความคิดว่าธรรมชาติเสมือนบุคคล(person) ชาวนารุ่นบุกเบิกจะใช้ระบบความคิด หรือความเชื่อดังกล่าว "สร้าง" บ้านและถิ่นอาศัยที่มี Spiritual Sense ซึ่งแสดงออกโดยการใช้พื้นที่ภายในเรือน วิถีคิดต่อการสร้างเรือน การเคารพบูชา"ผี" เจ้าที่เจ้าทาง หรือ วิญญาณ ที่มีอยู่ในพื้นดิน แปลงนา เมล็ดข้าว ยุงข้าว หรือห้องภายในเรือน ชาวนาจะมีวิถีจัดระเบียบ การใช้พื้นที่ทางโลก(profane space) กับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (sacred space) ซึ่งได้ตกย้ำ ความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชน และชีวิตที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติอย่างสูง ความเชื่อดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นว่า ในช่วงที่ชาวนาแบบพึ่งธรรมชาติ การเคารพธรรมชาติที่มีวิญญาณ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ และความพยายามที่จะรักษาความร่วมมือของกลุ่มคน ทั้งสมาชิกในครัวเรือน และเพื่อนบ้าน เพื่อเป็นแรงงานในไร่นา เป็นความพยายามที่เด่นชัด

หลังจากที่ชาวนาเปลี่ยนมาทำนาแบบเครื่องจักร และการทำงานนอกภาคเกษตร ทำให้ระบบความคิดแบบเก่าไม่สามารถดำเนินต่อไปได้ ชาวนาจะมีวิธีสร้าง ความสัมพันธ์ในการใช้พื้นที่ทางสังคมแบบใหม่ เพื่อตอบสนองของแบบแผนชีวิตที่เน้น ความสำคัญของ "บุคคล" มากขึ้น วิธีการแสดงออกเหล่านี้ วางอยู่บนพื้นฐานความคิดเกี่ยวกับ บ้านเรือน และถิ่นอาศัย กล่าวคือ "บ้าน" ของชาวนาจะถูกคิดใน"พื้นที่" ที่แคบลงซึ่งทำให้ บ้านประกอบด้วยเรือน และห้องครัว หลังจากการหายไปของโรงควาย ยุงข้าว บ่อน้ำและ ลานบ้าน พื้นที่บ้านที่แคบลงนี้สะท้อนแบบแผนชีวิตที่เชื่อเรื่อง ความสะกดกสบาย หรือความพึงพอใจส่วนตัว บ้านของชาวนารุ่นใหม่ จึงถูกสร้างบนพื้นที่แคบๆ เพื่อความสะกดก บนพื้นที่ในร่ม ความคิดแบบ Spiritual Sense ลดความสำคัญลง และถูกแสดงออกบนพื้นที่ขนาดเล็ก บ้านของชาวนารุ่น

ใหม่ต้องเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ หรือทำกิจกรรมที่ผ่อนคลาย เช่น ดูโทรทัศน์ หรือฟังเพลง การเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่เหล่านี้ คือความพยายามที่จะเรียนรู้ แบบแผนชีวิตใหม่ๆ ซึ่งชาวชานานามองเห็น ขณะมีชีวิตอยู่ในเมือง รวมทั้ง เทคโนโลยีสมัยใหม่ ได้เข้ามาจัดระเบียบวิถีถิ่นอยู่หลับนอน และขับถ่ายในชีวิตประจำวัน

ประเด็นทั้งสามนี้ คือ คำอธิบายซึ่งผู้วิจัย เชื่อว่า จะช่วยขยายความเข้าใจ สังคมชานานาในบริบททางวัฒนธรรม นอกจากนั้น สิ่งที่เกิดตามมา ก็คือ การตระหนักถึง ความจริงเกี่ยวกับ "ชานานา" ซึ่งเป็น "มนุษย์" ที่พยายามคิด และสร้างสรรค์บ้านเรือน และถิ่นอาศัยของตนให้สอดคล้องกับ แบบแผนชีวิตในช่วงเวลาต่างๆ ผู้วิจัยเชื่อว่า ชานานาบ้านหมูลาว สามารถเป็นตัวแทน ชานานาในบริเวณใกล้เคียง ซึ่งมีประวัติศาสตร์ชุมชนในทำนองเดียวกันนี้ และทำให้เข้าใจว่า ชีวิตชานานาเป็นชีวิตที่ยากลำบาก เสมือนเป็น "ผู้ทำมาหากิน" หรือ ผู้สร้างฐานะ และ ความมั่นคงให้กับตนเองและครอบครัว ชุมชนชานานาที่ผู้วิจัยศึกษานี้ จึงคล้ายกับ ชุมชนของมนุษย์ที่ทำมาหากินโดยการปลูกข้าว และพึ่งธรรมชาติเพื่อการอุปโภค ซึ่งถูกพัฒนาเรื่อยมาตามสภาพสังคมหรือเศรษฐกิจ และในช่วงเวลาต่างๆกันนั้น ชุมชนพยายามสร้างระเบียบบางอย่างขึ้นมาควบคุม ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และกับธรรมชาติ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่มีลักษณะหลวมๆ และพร้อมจะถูกปรับเปลี่ยนใหม่ เมื่อความสัมพันธ์แบบเดิมไม่สอดคล้องกับชีวิตความเป็นอยู่ ผู้วิจัย ขอเรียก ความสัมพันธ์เหล่านี้ว่า เป็นความสัมพันธ์ที่ยืดหยุ่นกันด้วยวิธีการสร้างชีวิต (life-forming relations)

บ้านหมูลาว ในแง่ที่เป็นสังคมชานานา ที่เกิดจากการตั้งถิ่นฐานของชาวนาอพยพในช่วงรัชกาลที่ห้า ยังเป็นภาพสะท้อนของชุมชนชานานาแบบใหม่ที่ต่างจาก สังคมหมู่บ้านแบบเก่า ซึ่งผู้วิจัยได้เรียกชุมชนแบบใหม่นี้ว่า สังคมบ้านทุ่ง(Homestead) ซึ่งเกิดขึ้นท่ามกลางระบบทุนนิยม และเศรษฐกิจแบบเงินตรา สิ่งนี้ได้ช่วยขยายความเข้าใจเรื่องการออกมาทำงานทำในเมืองของชาวนาไร้ที่ดิน และความพยายามที่จะสร้างฐานะ สังคมบ้านทุ่งของบ้านหมูลาวซึ่งมีพัฒนาการเป็นของตนเอง ยังสะท้อนให้เห็นการคลี่คลายโครงสร้างทางสังคม ของชานานาที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง และ การกลายเป็น "ชานเมือง" ของชุมชนอุตสาหกรรมในระยะเวลา 20 ปีที่ผ่านมา

อย่างไรก็ตาม การศึกษา"บ้านเรือน" และถิ่นอาศัยของชานานา อาจจะถูกจำกัดด้วย การมอง "แบบแผนชีวิต" ที่แตกต่างกันสองแบบ และยังเป็นข้อจำกัดของการอธิบาย"สังคม" ซึ่งมอง

จากแบบแผนบ้านเรือนเป็นหลัก ซึ่งสิ่งนี้ คงไม่สามารถเป็นตัวแทน ลักษณะสังคมชาวนาได้ทั้งหมด นอกจากการเป็นความพยายามที่จะศึกษาในเรื่อง"โกสัด้ว" ของชาวนา และให้ความสำคัญต่อ"ชาวนา" ในฐานะของ ผู้สร้างความหมายบ้านเรือน และถิ่นอาศัย เพื่อจะให้มีความสัมพันธ์ อ่างอิงทางสังคม และทำให้พวกเขา รู้สึกมีคุณค่า ในการดำรงชีวิต